

Med kikare och kaffetermos

Grundkurs i fågelskådning Brantevik 29–31 maj 2022

Deltagare

Lennart Alkskog, Lund
Kerstin Hull, Örebro
Ann-Marie Johansson, Östhammar
Bengt Johansson, Östhammar
Nils-Bo Nilsson, Råå
Bengt Thuring, Örebro

Kursledare

Mattias Ullman, Anderslöv

Söndag 29 maj 2022

Samling och incheckning på STF Råkulle vandrarhem i Brantevik kl 1600. Vi börjar med en kortare presentation av oss själva som fågelskådare och lite om vad vi hoppas få ut av kursen. Därefter går vi en promenad genom södra delen av Brantevik, förbi Vejakåsen och ut på Grönet. Det är svag vind, behagligt väder och ganska bra aktivitet på sjungande fåglar. Ärtsångare och härmsångare är de som sjunger mest flitigt och vi konstaterar att de troligen är ganska nyanlända. Vi blir stående på ett ställe där vi både har utsikt över havet, en tät samling med buskar och ett mer öppet grönområde. Utsikt är naturligtvis viktigt när man tittar på fåglar, men att stå i kanten där två olika biotoper möts är ofta klokt för att kunna se så många fåglar som möjligt. Om man hoppas få se insektsätande småfåglar som t.ex. sångare bör man också stå still en stund och hårdbevaka de närmaste buskagen. Till slut får vi också se bland annat ärtsångare fint, även om den tillhör det släkte som helst vill gömma sig hela tiden.

Att känna igen hane hämpling med det röda bröstet är ofta enkelt. Att lära sig känna igen den brungrå honan är svårare. Grönet, 29 maj. (Kenneth Johansson)

Vi diskuterar fördelarna med att vara "teoretiskt påläst" när man ska försöka bestämma de fåglar man ser. Nästan alla fågelarter är anpassade till en specifik biotop och man hittar dem nästan alltid i just denna biotop. Vissa arter sitter gärna öppet och exponerat, medan andra hela tiden rör sig eller sitter dolda inne i tätt lövverk.

Vi tränar också på att skapa associationer till de olika arternas sångstrofer (åtminstone till de som tillåter att vi kan lyssna på dem en i taget!). Härmsångaren med långsamt tempo, gnällig röst och upprepningar, ärtsångaren med det raka, snabba smattrandet (som hårda ärtor som släpps snabbt på en tallrik) och törnsångaren med den riviga rösten.

Mycket god middag kl 19; Boeuf bourguignon med kokt potatis och ugnsbakade haricoverter. Vi drack alkoholfria drycker, Skånsk Klassiker samt en torr äppelcider på Belle de Boskoop från Kiviks musterier. Till efterrätt en smarrig kladdkaka med valnötter i.

Måndag 30 maj 2022

Frukost kl 0700 och avgång kl 0800. Kvällen innan hade vi planerat att göra en cykelutflykt ut mot öppna områden norr om byn denna dag. Eftersom det har varit duggregn precis när vi samlas och prognosen säger mulet väder fram till lunch, ändrar vi dock snabbt planeringen till att fokusera på sjungande fåglar i Frukträdgården i stället! Det är en stor fördel när man bor på samma ställe och gör korta utflykter varje pass – att kunna ändra enkelt i schemat, för att optimera fågelskådningen. Mulet väder (jämfört med sol) innebär att fåglarna normalt sjunger längre och mer intensivt under morgon/förmiddag.

Vi ställer våra steg mot Frukträdgården och längs vägen sjunger rödstjärt, svarthätta, härmsångare, törnsångare, järnsparv, näktergal etc flitigt. Hur ska man hålla reda på alla och hur ska man komma ihåg vilken som är vilken? "Silvrig röst" (ljus, klar, snabb, i ett högt tonläge) = järnsparv!

Inne i Frukträdgården är det frodigt och det sjunger fåglar överallt. Att stå stilla vid en glänta en stund medan man lyssnar kan vara klokt. Och så måste man vara beredd när sångaren eller näktergalen hoppar fram några sekunder. Frukträdgården, 30 maj. (Mattias Ullman)

Vi får också goda möjligheter att lyssna på och jämföra svarthätta och trädgårdssångare med mycket likartad sång. I bästa fall får man en sekund-obs bakifrån inne i ett grönskande träd med ögonen och därför är det extra viktigt att lära sig sången. Svarthättan har ofta typiska ljusa, flöjtande toner (med "luft i") i slutet av sin strof, medan släktingen trädgårdssångare har en tätare, mer forcerad, mer monoton strof, som ofta också är lite längre. Som ett "snabbt, porlande vattendrag" brukar man säga om trädgårdssångaren. Vi är nu i de absolut sista dagarna i maj månad. Innebär det alla att fåglar är på sin häckplats? Nej, så enkelt är det inte. I Skåne är det kanske så. Men enstaka av de fåglar vi ser och hör i sydöstra Skåne idag kan lika gärna vara på väg till Norrland eller Finland. Om de har flyttat 20–30 mil föregående natt behöver de stanna på ett bra ställe och äta upp sig under minst 2–3 dagar innan de kan flytta vidare. Att de sjunger (hävdar revir) längs sin flyttväg är inget konstigt alls. Skulle en "lokal hane" av samma art försöka köra bort dem från just hans plats, skulle de flytta sig ganska lättvindigt dock.

Efter att vi lyssnat på massor av sjungande fåglar inne i grönskan i nästan två timmar sätter vi oss på gräsmattan öster om dungen och njuter av kaffe och kakor som vi fått från Råkulle. Vi pratar också om vad man ska fokusera på när man ser en liten grå, enfärgad fågel som man inte känner igen. En grundregel (som oftast stämmer): Insektsätare har smal, spetsig näbb, de sitter nästan aldrig stilla och de rör sig normalt inne i buskar och träd. Fröätare har en kraftigare, bulligare näbb, de sitter ofta stilla en stund och de är inte främmande för att sitta öppet i en busktopp eller på marken. Om en liten fågel sitter stilla, öppet på marken eller på en sten i mer än fem sekunder – då kan vi i princip utesluta alla sångare.

En liten, obestämd, grå fågel sitter i ett träd. Trots att fågeln är en insektsätare sitter den stilla och ganska öppet i 30 sekunder. Grå flugsnappare är en av få insektsätare som betar sig så. (Mattias Ullman)

Vi är tillbaka på Råkulle kvart över elva för ombyte etc innan lunch. Vi äter en god variant av indisk Daal, dvs soppa på röda linser, med ugnsbakad blomkål samt gott bröd med lätt lagrad Grevé-ost. Efter lunch sitter vi inomhus en och en halv timme med bildvisning och fortsättning på diskussionen om "hur man ska hamna rätt" när man ser en obestämd grå fågel som man inte känner igen. Har man en fågelbok (som t.ex. Fågelguiden) som innehåller 440 arter, blir det ganska trööstlöst att bläddra igenom alla tättingar (småfåglar). Då är det enklare att utgå från en fågelbok som bara innehåller de 100 vanligaste svenska arterna. Man kan helt tryggt utgå från att minst 99,9 % av de fåglar man ser är

just svenska, vanliga fåglar. Om man börjar med att konstatera om fågeln har en smal eller bullig näbb så kan man i princip utesluta hälften av alla arter. Om man sedan konstaterar om fågeln har ett ljust ögonbrynsstreck kan man utesluta ytterligare hälften, osv. Man måste träna sig själv och ögat att titta på detaljer på den småfågel man ser, i stället för att titta på "hela fågeln" eller att försöka avgöra dess storlek. När vi tittar på rovfåglar, som ofta är mörka siluetter mot himlen, gäller i princip det omvända. Det är inte lönt att försöka se detaljer eller ljusa teckningar, fokusera i stället på fågelns form och siluett. Hur lång är stjärten jämfört med vingens bredd? Och hur lång är vingen i förhållande till dess bredd? Försök att träna på detta även när du snabbt har insett att det är en röd glada du hittar på.

På väg ut på cykeltur från Råkulle till Hylkan, söder om Brantevik (Kenneth Johansson)

Efter att vi laddat med fika hoppar vi upp på cyklarna och beger och långsamt cirka 2 km söderut, till Hylkan, en gles dunge längs kusten. Vi ser flera törnskator och bland annat härmsångare, näktergal och rödstjärt sjunger hela tiden. Hane törnskata är lätt att känna igen med silvergrått huvud och svart banditmask. Men honan är betydligt mer oansenlig. Då gäller det att man kommer ihåg hur näbben ser ut. Den är mycket grov, nästan som en rovfågelnäbb som sitter på en "småfågel" faktiskt.

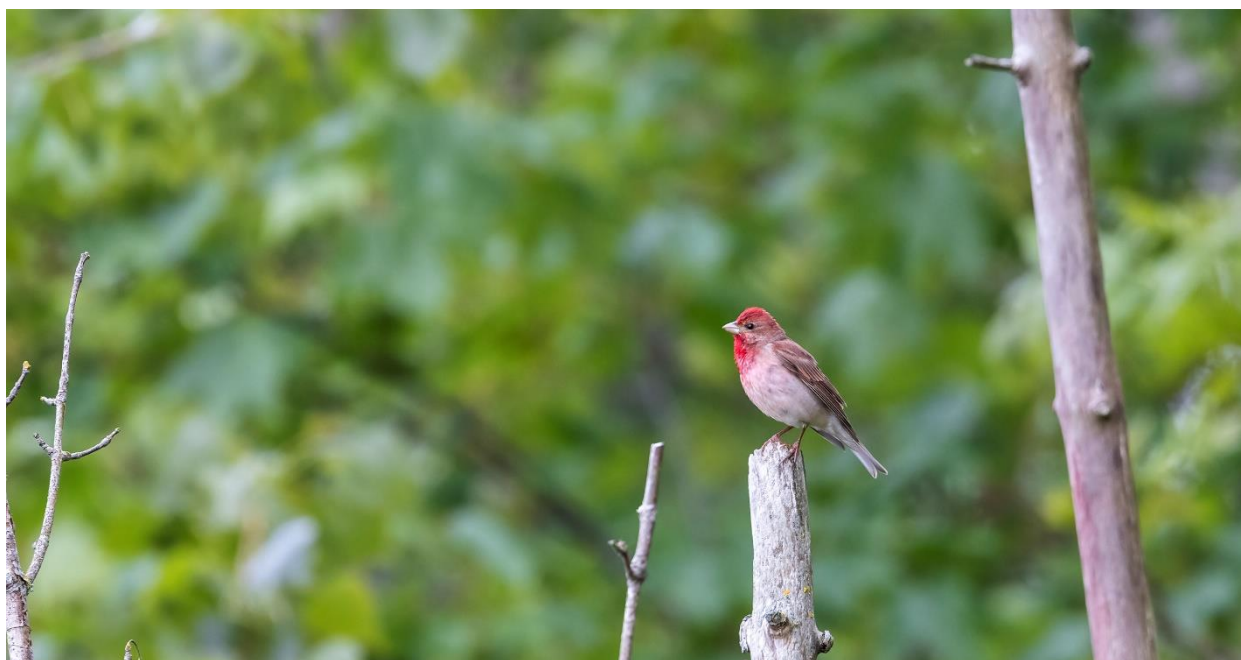
Vid Hylkan kan man samtidigt hålla koll på vad som rör sig över havet, t.ex. sjöfågelsträck och lyssna på sjungande fåglar i hagarna. (Mattias Ullman)

Vid en liten vik nere vid havet ser vi ett par gravand, en hane snatterand och både små- och storskrake. Tre små flockar med ejdrar, där 97 % är hanar, flyger söderut. Är det en tillfällighet att de flyger söderut? Nej, dessa hanar av ejder har faktiskt redan påbörjat sin höstflyttning, trots att de bara är slutet av maj. De har lämnat sin häcklokal och de ska nu flyga till ett bra ställe (troligen i danska vatten) där de kan rugga (byta fjädrar) samtidigt som de hittar mat. Under några veckor när de byter sina vingpennor (flygfjädrar) kommer de inte att kunna flyga.

När vi är nöjda cyklar vi tillbaka till Råkulle där det blir en timmes fria aktiviteter innan middagen. Ännu en suveränt god middag kl 1900, idag: Kokt torsk med mustig sås och potatis samt en sallad.

Tisdag 31 maj 2022

Frukost kl 0700 och start kl 0800. Idag cyklar vi norrut, förbi de två små hamnarna och upp till Frågård där vårt första stopp sker. Minst två kärrsångare sjunger, liksom näktergal och järnsparv. Två gånger hör vi också rosenfinkens typiska, korta, visslande strof. Plötsligt hör vi två sjungande rosenfinkar nära oss, längs cykelvägen där vi står. Kanske är det en revirstrid eftersom de sitter så nära varandra. Plötsligt sitter en hane öppet, nära oss, på bara 15 meters håll. Kanske har den glömt bort att "vara rädd" för oss människor när den hör en inkräktande hane som sjunger nära reviret. Fågeln är vackert röd både på bröst och rygg, alltså är den minst 2 år gammal (3K+ innebär att den är inne på minst sitt tredje kalenderår och då alltså kläckt senast 2020).

Hane rosenfink, Frågård, Brantevik 31 maj. Om en hane rosenfink är röd så betyder det att den är minst 2 år gammal. (Mattias Ullman)

Rosenfink är en av mycket få svenska tättingar där hanen inte färgar ut första året. Om denna hane hade varit kläckt 2021 (och då alltså 2K i år) så hade den varit grå och sett ut som en hona. Nu är den mustigt röd. Förutom att rosenfinken är relativt fåtalig som häckare i Sverige är det också en av mycket få arter som faktiskt sträcker mot sydost (och dessutom hela vägen bort till Indiska halvön). En mycket hög andel av svenska flyttfåglar sträcker i stället mot sydväst. Vi fortsätter upp till de öppna områdena norr om Frågård och vi kallar dessa för "Simris strandäng" oavsett om de ligger närmast havet eller om de ligger precis väst om bilvägen. I hagarna precis väst om vägen ser vi både hona och hane av det paret svarthakad buskskvätta som häckar här i år. Det är en av de arter som vandrat in till sydligaste Sverige söderifrån under de senaste 25 åren. På 1970- och 1980-talen fanns

den i princip inte alls i Sverige, men nu häckar gissningsvis minst 50 par i framför allt Skåne och Halland. Att de börjar etablera sig här är en effekt av klimatförändringarna. Både hanen och honan är irriterade över att en hane törnskata sitter i en av deras favoritbuskar och de lyckas faktiskt köra bort den dubbelt så stora fågeln. Att de kämpar för att köra bort den kan möjligen tyda på att deras ungar nu är kläckta.

Fortsatt träning på att skapa associationer till de sångstrofer vi hör; den "pratiga", långsamma sången hos taltrast, den explosiva energin i sången hos Sveriges näst minsta fågel gärdsmyg, den lite vemodiga men ljusa, vackra strofen hos lövsångaren, etc etc.

Vid norra delen av Simris strandäng finns det fikabord och vi passar förstås på att förtära kakorna och kaffet från Råkulle (samtidigt som vi vilar våra ryggar en kvart). Det är soligt och vindstilla denna förmiddag, så det är bara skönt att sitta nära havet.

Kärrensångare, Laxvik, Brantevik 31 maj. Att fågeln sjunger oavbrutet både på morgonen och två timmar senare när vi är på väg tillbaka tyder på att den är nyanländ till lokalen. Kärrensångare är också en av de svenska flyttfåglar som kommer tillbaka allra senast på våren; många av dem faktiskt i skiftet maj/juni. (Mattias Ullman)

En stund innan 12 är vi tillbaka vid Råkulle för lunch som naturligtvis intas ute i trädgården.

Det blir ungersk Gulyás-soppa med en kål-och äppelsallad, gott bröd och lagrad Grevé-ost. Efter maten blir det bildvisning och lite avslutande diskussioner om vad vi lärt oss under dessa tre, ganska intensiva, dagar.

Vi tittar även på Artportalen (www.artportalen.se) och hur man lär sig att leta efter information om fåglar och om fågelobservationer där. Systemet är en gigantisk databas med många miljoner fågelrapporter i Sverige och det ska också fungera som en vetenskaplig databas. Vi diskuterar för- och nackdelar med att vem som helst kan lägga in sina observationer här.

Tack för oss och – inte minst – tack för alla fåglar vi sett och hört samt för perfekt väder dessa tre dagar!

Det är inte bara människor som trivs på Råkulle. Ladusvalorna samlar lera (bomaterial) och bygger i ladan medan vi sitter och fikar. Brantevik 30 maj (Mattias Ullman)

Rödstjärten är en av de vanliga, svenska fågelarter som ökat mest de senaste 30 åren. Den kan uppträda både i skogsmiljö, buskmarker, parker och i villaträdgårdar. Brantevik 31 maj (Mattias Ullman)

De fåglar vi observerade

1. Prutgås
2. Grågås
3. Knölsvan
4. Gravand
5. Snattherand
6. Gräsand
7. Ejder
8. Storskrake
9. Småskrake
10. Rapphöna
11. Fasan
12. Gråhäger
13. Storskarv
14. Röd glada
15. Skrattmå
16. Fiskmå
17. Gråtrut
18. Kentsk tärna
19. Ringduva
20. Turkduva
21. Gök
22. Tornseglare
23. Lärkfalk
24. Törnskata
25. Skata
26. Kaja
27. Råka
28. Kråka
29. Blåmes
30. Talgoxe
31. Sånglärka
32. Backsvala
33. Ladusvala
34. Hussvala
35. Lövsångare
36. Gransångare
37. Kärrsångare
38. Härmsångare
39. Svarthätta
40. trädgårdssångare
41. Ärtsångare
42. Törnsångare
43. Gärdsmyg

44. Stare
45. Koltrast
46. Björktrast
47. Taltrast
48. Grå flugsnappare
49. Näktergal
50. Svart röstjärt
51. Röstjärt
52. Svarthakad buskskvätta
53. Stenskvätta
54. Gråsparv
55. Pilfink
56. Järnsparv
57. Sädessärla
58. Bofink
59. Stenknäck
60. Rosenfink
61. Grönfink
62. Hämpling
63. Steglits
64. Gulsparv